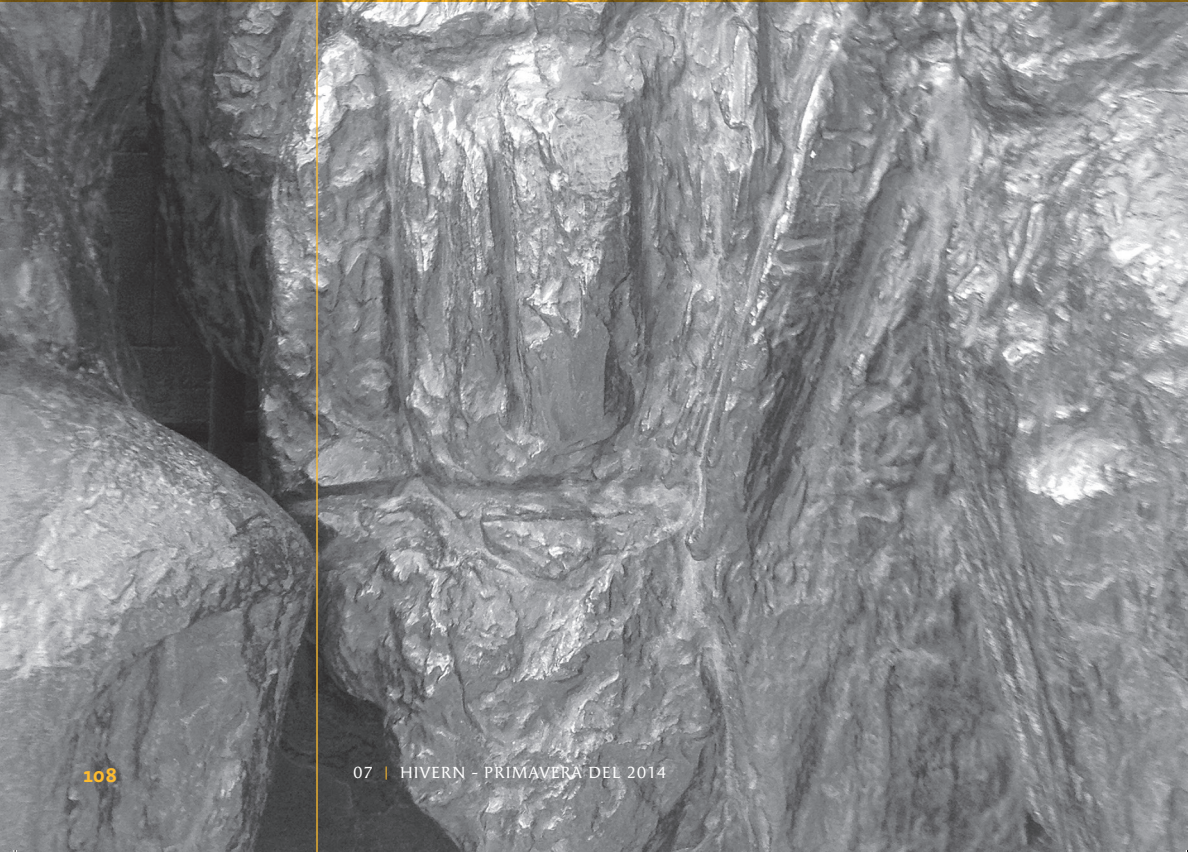

Francesc Marco i Palau

Compartir la llengua, cohesionar el país:

l'experiència de les parelles lingüístiques

Doctorand
en història
contemporània
de Catalunya a
la Universitat
Autònoma de
Barcelona

L' experiència actual de les parelles lingüístiques suposa un revulsiu en el procés de normalització i, sobretot, en l'extensió social de l'ús de la llengua catalana. Les xifres de participació parlen per elles mateixes, i també la il·lusió i el compromís personal del voluntariat. Les hores de conversa es converteixen en quelcom més que unes classes pràctiques de la gramàtica apresada amb anterioritat. Esdevenen en molts casos una porta oberta a la incorporació a la realitat catalana. Les parelles lingüístiques són una bona manera perquè els nous catalans s'endinsin en la societat d'acollida i perquè els voluntaris coneguin la pluralitat existent en el seu si. El programa és també la implicació de persones molt diverses, de professions i procedències molt diferents entre elles, amb l'objectiu de refermar els vincles. És compartir la llengua i cohesionar el país.

Tot un camí per recórrer

El naixement i l'èxit de les parelles lingüístiques cal entendre'l en el marc de la tasca duta a terme durant les darreres dècades per normalitzar la llengua catalana. Després de quaranta anys de franquisme, de prohibicions i de persecucions dictatorials, era necessari que el català disposés dels elements necessaris per a prosseguir el camí. L'Estatut de Sau establí l'oficialitat del català —juntament amb el castellà—, concretant que la llengua catalana n'era la pròpia. Si bé era un pas significatiu tenint present d'on es venia, la Carta Magna i els textos autonòmics suposaren, també, un sostre per a les aspiracions normalitzadores. Hi havia camp per córrer, però era limitat, i aquestes contradiccions es feren presents en els debats al voltant del futur de la llengua.

Ja en un sistema democràtic, com a element principal de la societat catalana que és, calia reforçar el català, dotar-lo de prestigi novament i garantir la correcció en les formes. La Llei de normalització lingüística del 1983, promoguda pel primer govern Pujol, n'establí el marc legal de consens, les sòlides bases sobre les quals calia treballar en els lustres següents. Amb la Llei, l'Administració assumia el català com a llengua habitual i es feia partícip de la recuperació del català.

Al País Valencià, les demandes que el fusterianisme havia posat damunt de la taula durant l'antifranquisme es veïen reflectides en la Llei d'ús i ensenyament del valencià del 1983. Amb la LUEV s'institucionalitzava la llengua, i el valencià —el català de València— també entrava a formar part de l'escola. A les Illes Balears, el marc estatutari sorgit del 1982 i la unanimitat de la Llei de normalització lingüística del 1986 també obria tot un ventall de possibilitats.

A principis dels vuitanta tot estava per fer i tot era possible, i en aquest sentit, bastir l'ensenyament era una prioritat. Introduir el català a l'escola significà democratitzar el sistema educatiu i acabar amb els postulats vigents en l'etapa franquista. Tot i els dubtes inicials sobre el model que calia aplicar, foren les mares i els pares castellanoparlants del contorn metropolità els que incidiren perquè els seus fills s'incorpo-

A principis dels vuitanta tot estava per fer i tot era possible, i en aquest sentit, bastir l'ensenyament era una prioritat.

ressin de ple a la societat catalana fent del català la llengua vehicular de les aules. Gràcies al sistema d'immersió lingüística, l'escola assegurava la igualtat d'oportunitats de tots aquells que, a posteriori, s'incorporarien al mercat laboral, dels ciutadans del demà. La cohesió social, amb el català com a llengua preferent al món educatiu, estava assegurada.

Com l'escola, els mitjans de comunicació públics han estat clau per a la normalització de la llengua. TV3, Catalunya Ràdio i el conjunt de l'actual Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, han ofert des de la seva creació un espai comunicatiu modern, d'interès i de qualitat. Així s'ha aconseguit estendre la llengua, al mateix temps que es possibilitava la construcció d'un marc de referència, d'un imaginari col·lectiu compartit, tot fent complementari l'entreteniment amb el rigor informatiu. En paral·lel, i desmentint tòpics, s'ha constatat que també la iniciativa privada podia ser rendible en català. En tenim bons exemples a les ones radiofòniques, però també en mitjans més tradicionals com els diaris en paper. La premsa editada a Barcelona s'ha anat transformant i ara ja es poden trobar totes les capçaleres en català.

Idear, teixir, collir

Com l'escola i els espais de comunicació, són molts els àmbits en els quals la llengua catalana ha anat avançant en aquestes darreres dècades. No solament en el seu reconeixement, sinó, i sobretot, en el seu ús. En aquestes millores significatives el paper de les institucions catalanes ha estat crucial: l'impuls de la Generalitat, la tasca dels ajuntaments i el suport d'organismes supramunicipals. Així mateix, el paper de la societat civil no ha estat menor. El compromís cívic tampoc és nou. Des de la Renaixença, col·lectius, casals, ateneus i grups de tota mena han treballat a favor de la llengua catalana. Al llarg del segle XX algunes entitats han tingut en la defensa de la llengua el seu principal punt programàtic, moltes d'altres han assumit la importància crucial del català com un eix més a tenir present. Una part de les associacions esmentades han tingut vocació de ser presents arreu del ter-

Com l'escola, els mitjans de comunicació públics han estat clau per a la normalització de la llengua.

Des de la Renaixença, col·lectius, casals, ateneus i grups de tota mena han treballat a favor de la llengua catalana.

ritori, altres han fixat espais locals o comarcals per a centrar les actuacions.

La suma d'esforços individuals en nuclis organitzats ha estat crucial. En nombroses ocasions ha estat el teixit associatiu aquell que ha ideat projectes, que ha articulat discursos i que ha portat a la pràctica moltes de les reivindicacions existents. Sovint, a posteriori, l'Administració és qui n'ha pres el relleu, qui n'ha estabilitzat el terreny i qui n'ha assumit la responsabilitat. Amb una mirada ràpida ens pot venir en ment la tasca d'Òmnium Cultural. La històrica entitat que, fixada al Palau Dalmaes, havia impulsat sota el franquisme l'aprenentatge dels mots per transmetre el nom de cada cosa.¹

A partir de la transició, tanmateix, continuaren essent necessàries entitats que mantinguessin la reivindicació de la llengua, que complementessin les polítiques lingüístiques de les institucions o que en reclamessin el desplegament. La Crida, que coexistí temporalment amb altres grups d'arrel revolucionària com els GDL,² marcà tota una generació. L'espectacularitat de les seves accions, que combinaven el factor sorpresa i la mobilització propagandística, es consolidà com un *lobby* d'activisme i desobediència tot oferint noves possibilitats al jovent amb consciència nacional.³

Amb la dissolució de la Crida i el pas a la política de part dels seus principals quadres, noves organitzacions s'articularen per garantir que hom pogués viure plenament en català. Del 1993 ençà, la Plataforma per la Llengua contribueix amb eficiència i pragmatisme a modernitzar el discurs a favor de la llengua, a introduir el català en el món socioeconòmic i a respondre davant dels atacs rebuts per onades uniformitzadores.⁴ En paral·lel, també des de meitat de la dècada dels noranta, la Coordinadora d'Associacions per la Llengua, la CAL, dinamitza el Correllengua arreu de les comarques. La iniciativa, inspirada en la *Korrika* basca, any rere any trasllada de manera festiva a pobles i ciutats el clam a favor de la llengua. Més recentment, en resposta a les sentències que intentaven laminar la immersió lingüística, ha sorgit Som Escola. La coordinadora, formada per entitats de llengua i agents fonamentals del món educatiu i pedagògic, treballa

1. Veg. Josep FAULÍ, *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural* (Barcelona: Proa, 2005). Més recentment s'elaborà el documental televisiu #Òmnium50A.

2. Anna PORQUET, *Canviar la realitat: Els Grups de Defensa de la Llengua i l'aplicació de la teoria sociolingüística a l'activisme lingüístic*. Barcelona: Edicions del 1979, 2013.

3. Enric MONNÉ i Lluïsa SELGA, *Història de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes* (Barcelona: La Campana, 1991); Jordi RODRI, *L'enemic invisible: Crida a la Solidaritat, activisme de carrer 1985-1990* (Barcelona: Catdifusió, 2003).

4. Francesc MARCO PALAU, *Plataforma per la Llengua: 20 anys defensant el català*. Barcelona: Editorial Base, 2014.

amb vocació d'unitat per defensar l'escola catalana quant a llengua i continguts.

La llengua comuna i de cohesió social

Si el procés de normalització lingüística s'havia centrat precisament a 'normalitzar' la situació de la llengua catalana després de les inèrcies de dècades enrere, a principis del segle XXI apareguren nous reptes. La realitat demogràfica es transformava i s'incorporaven a la societat catalana persones d'orígens molt diferents, migrades de lluny. Aleshores, era necessari idear un discurs nou. «Fa vint anys, el que havíem d'aconseguir era que la gent catalanoparlant sabés escriure en català, que a les institucions es funcionés en català de manera normal; ara el que hem d'aconseguir és que el català sigui la llengua pública comuna», emfasitzava el sociolingüista eivissenc Bernat Joan.⁵ Aquest discurs era, de fet, l'actualització del posicionament obert i integrador del catalanisme, i es basava en un dels valors primordials assumits. La voluntat de ser 'un sol poble' seguia present, i amb ella l'interès per garantir la cohesió social.

A les places i als carrers dels diferents municipis es parlen més de dues-centes llengües, lògicament, amb unes proporcions molt diverses cada una d'elles, pel que fa al nombre de parlants i a l'ús. Una diversitat lingüística notòria que impulsava reflexions de conjunt. Cap on s'havia d'encaminar la societat per a evitar fractures internes? Com es poden garantir uns valors globals compartits? Els nouvinguts s'incorporarien sentimentalment al país? En qualsevol dels tres interrogants, la llengua catalana en podia ser clau i, així, les institucions i la societat civil assumien com a propi un dels reptes majúsculs del moment.

L'objectiu era reforçar el català com a eina principal de l'acollida, considerant que aquest és el millor instrument per permetre al conjunt de nous catalans d'entrar a formar part de la nova realitat. Nouvinguts que aportarien —i rebrien— influències que els farien ser partícips del present i del futur. El català és, en aquest marc, la millor eina de cohesió social, l'ele-

5. «El Consorci de Normalització Lingüística es reinventa per fer del català la llengua pública comuna», *El Punt* (Barcelona, 20-VI-2009), p. 5.

L'objectiu era reforçar el català com a eina principal de l'acollida.

La vitalitat lingüística es referma amb l'ús.

ment necessari, imprescindible. És l'instrument que permet trencar murs i obrir fronteres. És el mecanisme que garanteix la igualtat d'oportunitats. És la llengua comuna.

L'escola permetia la incorporació immediata dels més petits dins del marc referencial. Era necessari, tot i així, que aquells que ja havien arribat directament al món laboral, tinguessin la possibilitat, també, d'aprendre català. En aquest sentit, les classes que el Consorci per a la Normalització Lingüística organitza a les seves seus territorials han estat, i continuen sent, crucials per als que han fet de Catalunya el seu nou país. Però el coneixement de la gramàtica, la sintaxi i el vocabulari no són suficients. La vitalitat lingüística es referma amb l'ús. Per això, coneixedores dels canvis de llengua que fan els catalanoparlants quan es dirigeixen a algú que creuen que potser no ha nascut al Principat, les entitats de nouvinguts s'han fet seu el lema «si us plau, parla'm en català», que —amb Dolors Solà del CNL d'Osona com a ideòloga— s'ha estès els darrers anys. De res serviran els cursos que s'ofereixen si després els catalanoparlants no se'ls adrecen en català i no els permeten practicar, aconseguir més fluïdesa i superar la timidesa primerenca.

Per a ajudar a resoldre aquesta circumstància i per tal de millorar el vincle entre els nous parlants de català i l'imaginari col·lectiu compartit —o com a mínim de fer-lo més intens—, s'engegà un dels programes més exitosos de tot el procés de normalització de la llengua: el de les parelles lingüístiques.

Voluntaris i aprenents

Les parelles lingüístiques són una de les iniciatives organitzativament més senzilles i amb uns fruits més profitosos tant per als participants com per a la cohesió de la societat en general. Així, doncs, podem considerar-les com una de les campanyes més eficients pel que fa a l'acollida lingüística i a l'extensió de l'ús social del català. «Un dels invents més simpàtics i positius de què disposem», com les definia l'enyorat Joan Solà.⁶ El seu funcionament és àgil i amable. Ens referim a dues persones, ço és, un voluntari i un aprenent. El primer disposa d'uns

6. Joan Solà, «Parelles lingüístiques», *Avui* (12-xi-2009).

coneixements suficients de català per a poder-ne ser un ensenyant informal i el segon té interès a poder practicar en un àmbit no acadèmic la llengua de la qual té certes nocions. A partir d'aquí, han de quadrar agendes i comprometre's a conversar en català un total de deu hores. Una distribució recomanable és la de fer trobades d'una hora de durada al llarg de deu setmanes seguides, però cada parella és lliure per a distribuir-se la temporització.

Quant a funcionament pràctic, les parelles lingüístiques es basen en el concepte de voluntariat, de contribuir a la comunitat a partir d'una dedicació temporal voluntària. El fet de formar part de les parelles lingüístiques, com en qualsevol programa voluntari, ofereix unes contraprestacions de satisfacció personal, d'utilitat social. Aquests conceptes estan molt arrelats a casa nostra a partir del teixit associatiu. Sense les entitats no seríem on som, i les entitats les formen les persones, amb il·lusió i esforç. A Catalunya, com ens demostra l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català, tenim la sort de disposar d'una riquesa associativa extraordinària: penso en la cultura popular, en l'educació en el lleure o en els centres d'estudi, per citar només alguns exemples. També en els que destinen part del seu temps en benefici de tots nosaltres i en els que es desperten aviat els dissabtes al matí. Però, dins de tot aquest marc, d'on sortí el voluntariat lingüístic?

Mercè Nogués i Jordi Pujol i Nadal, de la Universitat Autònoma de Barcelona, ens expliquen que la idea sorgí precisament de la UAB, a mitjan dècada dels noranta.⁷ El creixent reconeixement de la tasca dels voluntaris a nivell català es reflectia també amb un auge de la participació estudiantil a Bellaterra. D'aquesta manera, i coincidint amb la gestió de la prestació social substitutòria dels objectors, sorgí la possibilitat de disposar d'un voluntariat universitari que donés suport a la tasca que desenvolupaven els serveis lingüístics universitaris. Aquesta contribució desinteressada dels estudiants per a contribuir al procés de normalització lingüística es podia concretar, entre d'altres, a facilitar la rebuda dels alumnes internacionals que arribaven al campus per a ampliar la seva formació al llarg d'un o dos quadrimestres. Els estudiants

**Cada parella
és lliure per a
distribuir-se la
temporització.**

7. Mercè NOGUÉS i PALOU i Jordi PUJOL i NADAL, «Voluntaris per la llengua», *Llengua i Ús*, 10 (1997), ps. 9-15.

Amb el català com a eix vertebrador de la integració, les parelles lingüístiques són també convivència i respecte, és entendre el país.

Erasmus, com els Sèneca, podien interferir la normalitat lingüística de les aules. Amb una acollida prèvia, amb cursos de llengua i cultura catalanes i les activitats del programa de voluntariat, hom podia, en canvi, evitar greuges i garantir una acollida positiva per a totes les parts.

La UAB havia marcat tendència, i ben aviat, durant la segona meitat dels noranta, algunes altres universitats també apostaren per disposar d'aquest nucli de suport actiu, més enllà de l'estructura tècnica institucional disponible dels Serveis Lingüístics. Si bé la continuïtat d'aquests nuclis ha estat molt diversa segons cada cas, per la diversitat d'implicació dels voluntaris i els recursos necessaris per a poder dinamitzar els projectes, hi ha hagut veritables bones pràctiques en aquest àmbit, fites assolides i projectes que han marcat escola.

Amb el cas universitari com a exemple, als primers anys del nou mil·lenni, l'experiència passà al Consorci per a la Normalització Lingüística. Si cada vegada hi havia un major nombre d'alumnes de català que a més de les classes desitjaven poder practicar la llengua en un ambient distès, aviat s'articulà una resposta adient. El Centre de Normalització Lingüística de Cornellà en fou pioner i ben aviat la idea d'organitzar converses que complementessin els nivells teòrics de llengua s'estengué per tot el territori. Laura Jaime, Montserrat Puigdemongas i Mercè Romagosa exposaven que, si al primer semestre del 2002 Cornellà havia demostrat la utilitat de la iniciativa en plena àrea metropolitana de Barcelona, d'altres centres territorials també començaren a posar en contacte voluntaris amb aprenents i a proposar dies, llocs i hores de conversa per a parlar una estona.⁸

El govern de la Generalitat de Catalunya no en restà al marge i ja el 2003 impulsà tot un seguit de mesures per a incentivar i donar suport al moviment que creixia. Un acord interdepartamental garantia els recursos necessaris per a desenvolupar el programa de voluntaris per la llengua. Des d'aleshores el creixement ha estat constant i les xifres de participació han anat augmentant any rere any. Poc després la mateixa Secretaria —l'actual Direcció General— de Política Lingüística de la Generalitat n'encarregava un estudi per a

8. Laura JAIME, Montserrat PUIGDEMONGAS i Mercè ROMAGOSA, «Voluntaris per la llengua, un programa interdepartamental i participatiu», *Llengua i Ús*, 28 (2003), ps. 13-17.

conèixer les característiques sociodemogràfiques dels participants i la seva valoració de les propostes tan innovadores. Les primeres dades indicaven una presència destacada dels ciutadans provinents de l'estat espanyol i de països llatinoamericans entre els aprenents, mentre que els voluntaris havien nascut majoritàriament a Catalunya.⁹

Aquest no és un programa més dels molts que tenen lloc en una infinitat d'àmbits professionals, amb vinculació pública o directament desenvolupades per les institucions. El voluntariat de les parelles lingüístiques ja nasqué amb voluntat de participació social i el seu ràpid creixement es deu a la facilitat amb què els catalanoparlants d'arrel o d'adopció poden contribuir a l'acollida dels nous catalans. Així ho constata Lídia Coll, dinamitzadora del programa al CNL de Sabadell, quan afirma que «es fonamenta l'intercanvi lingüístic, emocional i humà [...] per tant, les parelles no són una simple suma de voluntari i aprenent, sinó que el Voluntariat els teixeix, els fusiona i els fa indestriables».¹⁰

Amb el català com a eix vertebrador de la integració, les parelles lingüístiques són també convivència i respecte, és entendre el país. Francesca Tutusaus, voluntària de Lleida, ho té clar: «Els aprenents no només aprenen a reforçar la llengua catalana sinó també els nostres costums i la nostra manera de fer i de ser.»¹¹ Les parelles són possibilitats de compartir valors i tradició, de crear vincles afectius i d'ampliar la xarxa social. «Voluntari i aprenent fan d'aquesta cita una rutina i amb el temps ja no es comparteix només el català, sinó que s'encén l'espurna de l'amistat», descriu Àngela Folguerola.¹² Les parelles són, per tant, enriquiment mutu, ja que no únicament l'aprenent obvia la timidesa inicial i guanya fluïdesa en parlar, sinó que el voluntari coneix uns altres punts de vista, s'apropa a unes altres maneres de fer i entra en contacte amb cultures d'arreu del món.

A més de la participació del voluntariat, al programa s'hi han sumat establiments comercials on els aprenents saben que se'ls atindrà en català. A les diferents comarques, a més, l'organització de les parelles lingüístiques han passat a tenir un col·laborador d'excepció: el teixit associatiu. És el cas de

9. ASUN CAMPOS i Ignasi GENOVÈS, «Avaluació del programa Voluntaris per la llengua», *Llengua i Ús*, 33 (2005), ps. 52-59.

10. Lídia COLL, «El cabdell, els telers i la xarxa», *Núvol* (8-1-2014).

11. Francesca TUTUSAUS, «Parelles lingüístiques», *Núvol* (8-1-2014).

12. Àngela FOLGUEROLA, «Compartir temps per aprendre la llengua», *El Punt Avui* (1-VII-2012), p. 32.

13. Jordi CAMPS i LINNELL, «El català com a eina d'integració», *El Punt, Comarques Gironines* (16-v-2010), p. 52.

14. Teresa RULL i Toni VECIANA, «Apropar la cultura catalana», *Núvol* (8-i-2014).

El discurs obert i integrador de la societat catalana ha estat cabdal.

Girona, per exemple, on Jordi Camps reconeix que «des que es va crear el programa del Voluntariat per la llengua, ara fa uns anys, no ha parat de créixer tant pel que fa al nombre de parelles lingüístiques com de les entitats que hi participen». ¹³ Nombroses associacions s'han fet seu el projecte i ja són part «d'aquest engranatge cultural i social que uneix d'una manera estreta gent de tot arreu i que contribueix a ampliar cercles i construir ponts entre la població autòctona i la immigrada», com és definit per Teresa Rull, del CNL de Reus, i Toni Veciana, d'una de les principals entitats cíviques de la capital del Baix Camp. ¹⁴

I no tan sols les parelles lingüístiques han tingut èxit al Principat. Al sud de la Sènia, el món cívic es mou. D'una banda, Acció Cultural del País Valencià, dirigida històricament per Eliseu Climent, reivindica la continuïtat dels mitjans de comunicació públics, de qualitat i en català; de l'altra, Escola Valenciana organitza les Trobades anuals dels que volen estudiar en català i ja ha format milers de tàndems. El voluntariat pel valencià també ha arribat a seu parlamentària i, així, l'entitat que presideix Vicent Moreno ha organitzat parelles lingüístiques entre diputats dels diferents partits per a posar de manifest que la llengua no té color polític. A més, aquells que segueixen l'estela d'Enric Valor, de Manuel Sanchis Guarner i de Joan Fuster s'han sobreposat als tòpics i han endinsat la llengua catalana als casals fallers, colles de festers i cabiles de moros i cristians, perquè també les festes populars parlen valencià.

Perspectives de futur

La valoració del voluntariat per la llengua és òbviamment molt positiva. El programa ha marcat un abans i un després en el procés de normalització lingüística i en la sempre complexa gestió de la diversitat. El discurs obert i integrador de la societat catalana ha estat cabdal, i la implicació individual dels participants, indispensable. El nombre de parelles lingüístiques és molt superior al dels primers cursos, quan tot just s'iniciava, i les xifres han anat augmentant, però encara en

caldrien més. Hi ha territoris en què el nombre de potencials sol·licitants és tal que no hi ha prou catalanoparlants voluntaris per a poder-ne formar.

El sorgiment d'un programa de voluntariat com aquest ha estat cabdal per al país i, a més, s'ha estès amb naturalitat i amb rapidesa perquè «respon a les necessitat que senten els mateixos alumnes».¹⁵ A partir d'aquí es conforma tot un espai més ampli, amb activitats complementàries i amb modalitats innovadores: grups més amplis, converses tot fent esport o coneixent la cultura popular d'arrel tradicional.

En les parelles lingüístiques la decisió personal és clau, com la col·laboració del teixit associatiu que les promou i dinamitza, com els establiments comercials que obren les seves portes per a ajudar en aquesta acollida, com els centres de normalització lingüística que n'organitzen i com les institucions locals, supramunicipals i catalanes que aixopluguen una nova manera de transformar el dia a dia, de projectar els somnis cap al futur.

L'èxit de les parelles lingüístiques obre tot un ventall de possibilitats inimaginables fa uns anys. S'ha demostrat la capacitat de mobilització de la societat catalana, s'ha constatat el compromís individual amb la llengua, que ho és també amb el país, i s'ha fet evident que sovint els reptes poden convertir-se en bones oportunitats. La preuada cohesió social, que les parelles lingüístiques ajuden a reforçar, és imprescindible en moments decisius per al país com els actuals. Seguint aquesta estela, les perspectives són molt positives.

15. Anna ESTANYOL, «Aprende el català de dos en dos», *Revista de Girona*, 252 (2009), p. 26.

En les parelles lingüístiques la decisió personal és clau, com la col·laboració del teixit associatiu que les promou i dinamitza.